

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Миглена Иванова Симонска - Цацова

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научната степен „доктор” по професионално направление 1.2. Педагогика (Логопедия)

на тема „**Взаимовръзка между нарушенията на устния и на писмения език при билингвални ученици**“

Автор на дисертационния труд: Гергана Пламенова Илиева-Златарева, редовен докторант по професионално направление 1. 2. Педагогика (Логопедия)

Научен ръководител: проф. дпн Цветанка Луканова Ценова

1. Общо представяне на кандидата. Образователен и научен статус

Гергана Пламенова Илиева-Златарева придобива ОКС Бакалавър по „Логопедия“ през 2017 г. и ОКС Магистър по „Логопедия – комуникативни нарушения на развитието“ през 2019 г. в СУ „Св. Климент Охридски“. Професионалният опит на Г. Илиева започва още по време на следването в СУ като учител на деца със СОП към Фондация „Нови стъпки“. След дипломирането си до момента тя работи като логопед в държавни и частни институции и структури. Понастоящем работи като частно практикуващ логопед в собствен логопедичен кабинет и в Център за обществена подкрепа към програма SOS детски селища. Приятно впечатление прави доброволческата ѝ дейност към Фондация „Звезда на надеждата“, в лагер за семейства с деца със специални потребности и в лагер за деца в неравностойно положение. Доказателство за нейния стремеж към натрупване на знания и умения е участието ѝ в 10 обучения, в уебинари и научни конференции.

2. Актуалност на дисертационния труд

Актуалността на темата на дисертационния труд е пряко обвързана с нашето съвремие. Днес живеем в един глобален свят на миграция, при която редица български семейства живеят в чужбина, а в същия момент у

нас се заселват чуждестранни семейства. Налице са и множество смесени бракове, при които на децата се налага да използват дори повече от два езика. От друга страна, България е държава в която съжителстват различни етнически групи и билингвизмът е често срещано явление сред тях. Често при някои от децата с билингвизъм се установява изоставане в езиковото развитие, което се явява предпоставка за изоставане в училищните умения впоследствие. Тези факти налагат изясняването на механизмите на взаимовръзката между двуезичието и усвояването на писмения език както в норма, така и при патология. Необходимо е изработването на инструментариум за тяхната оценка, програми за подкрепа и терапевтични методи и средства за тяхното преодоляване.

Разработването и прилагането на навременна целенасочена интердисциплинарна подкрепа за справяне с езиковите дефицити при билингвални деца в училищна възраст ще допринесе за обогатяването на логопедичната практика и за развитието на училищните умения при децата, което определя дисертационния труд като актуален в теоретичен и практико-приложен аспект.

3. Структура и съдържание на дисертационния труд

3.1. Съдържание на дисертационния труд

Структурно дисертационният труд е с обем 166 страници и съдържа увод, три глави, изводи и препоръки, заключение, приноси, 4 приложения и библиография от 108 източника, от които 67 на кирилица и 41 на латиница. Онагледена е с 15 таблици и 36 диаграми.

В съдържателен аспект, още в увода на дисертацията докторантката се обосновава аргументирано относно предпоставките за нейното разработване от гледна точка на актуалност, научна значимост и приложимост на получените резултати и насочва вниманието към целта на изследването и същността на въпросите, чиито отговори търси.

3.2. Съдържание и качества на теоретичната част

В теоретичната част докторантката разглежда последователно същността на устния и писмения език, техните нарушения и билингвизма, като отделя специално внимание на взаимовръзката между билингвизма и дислексията на развитието. По отношение на теоретичния анализ може да се твърди, че докторант Гергана Илиева демонстрира умения за интерпретация на литературни източници, за тяхното правилно цитиране и за правене на изводи и обобщения, базирани на научни проучвания. При анализирането на същността на устния и писмения език и на особеностите

на тяхното развитие акцентът е над класическите теории, като тези на Bloom & Lahey (1978), Skinner (1957), Чомски (1965, 1975), Пиаже (1975) и др. Вниманието над съвременните изследвания за усвояването на устния и писмения език е насочено към изследванията на български учени Стоянова, Андонова, Ценова, Щерева, Игнатова и др. Детайлно са разгледани нарушенията на устния и писмен език. Представени са съвременни класификации като МКБ-11 и DSM-5. Установявам като пропуск липсата на анализ на детската версия на Международната класификация на функционирането, увреждането и здравето (ICF-CY), чрез която могат да се анализират нарушените функции на езика. Детайлно са разгледан билингвизма, неговото влияние над устната и писмената реч, както и взаимовръзка между специфичните езикови нарушения, дислексия на развитието и билингвизъм. Литературният анализ изчерпва голяма част от съвременните изследвания в международен и национален аспект.

3.3. Съдържание и качества на експерименталната процедура

Втора глава съдържа цел, задачи, хипотези, контингент и методология на научното изследване. Формулирани са три хипотези, подчинени на целта и задачите на изследването. Те могат да се определят като обективна основа за последващия експеримент. Контингентът е подбран правилно, представен нагледно и отговаря на изискванията за обективност при статистическата обработка на данните.

Дизайнът на изследването е описан подробно и подкрепен нагледно с приложенията. Базира се на заложените цел, задачи и хипотези. Лингвистичният материал е подбран целесъобразно и е съобразен с особеностите на овладяването на четивните и писмените умения на учениците от втори и трети клас. Посочени са критериите за оценка по всяка една от пробите с оглед надеждност при обработката на получените резултати. Високо оценявам факта на включване на анкета за родителите на деца, живеещи в чужбина, от която да се получат резултати относно на честотата на употреба и нивото на владееене според тях на българския език. Считам, че е редно да се направи анкетно проучване и с родителите на децата от ромски произход, за да се сравнят данните. Получените резултати биха могли да бъдат полезни за практиката. Заложените методи за статистическа обработка на данните са подбрани точно с оглед доказване на хипотезите на научното изследване.

3.4. Съдържание и качества на представянето на резултатите и техния анализ

Резултатите от изследването са представени в трета глава. Докторант Гергана Илиева демонстрира високи умения за интерпретиране на данните от статистическия анализ. Прави впечатление и нейното умение да съпоставя получените емпирични данни с други научни постиженията и теории. Забележката ми към тази част, че не са ясно открити констатациите за доказване или отхвърляне на заложените във втора глава хипотези.

Интерес представляват резултатите от анкетното проучване на родителите на децата, живеещи в чужбина. Техният анализ насочва вниманието към стимулирането на държавни политики за запазването на българския език сред тази популация деца.

В следващата част са представени резултатите от сравнителния анализ на устния и писмения език между деца с билингвизъм и монолингвизъм. Те са онагледени с диаграми, от които е видна разликата по отношение на нивото на владение на устен и писмен език между двете групи изследвани деца. Систематизирани са основните грешки при писане при билингвалните деца. Съществен компонент от анализа е доказаната положителна корелация между резултатите за влияние на устния над писмения език при монолингвалната и при билингвалната група и насочване на вниманието към необходимост от изготвяне на оценка на езиковите и писмените възможности на двуезични деца. Получените данни водят до важни заключения, че писменият език е по-засегнат при билингвите спрямо монолингвите, както и че в групата на билингвите резултатите доста варират в сравнение тези на монолингвите. Констатираните разлики водят до следните въпроси към докторантката:

1. На какво се дължи фактът, че писменият език е по-засегнат при билингвите спрямо монолингвите?
2. Защо резултатите по при децата с билингвизъм са по-вариативни?

Едно от достоинства на настоящия труд е съпоставянето на данните за усвояването на устния и писмения език между деца билингви, живеещи в чужбина, деца от ромски произход и деца монолингви и търсенето на отговорите относно причините за тези констатации, базирани на утвърдени учени като Фидана Даскалова. Въпреки че разнообразните и богати емпирични данни позволяват по-широка дискусия, в тази част докторантката се стреми да обясни получените от статистическата обработка корелации и да ги сравни с други изследвания.

Получените от изследването резултати позволяват на Гергана Илиева да ги обобщи в изводи и заключение. Те са основа и за направените препоръки в теоретичен и приложен аспект. Очертани са и две групи приноси: теоретични и практически. Могат да се определят като достоверни, основани на доказателства от направените изследвания.

4. Автореферат

Авторефератът отразява коректно и точно съдържанието на дисертационния труд, като акцентува над основните обобщения в първа глава и получените от научното изследване резултати. Представени са четири на брой публикации на български език, което покрива минималните наукометрични показатели за придобиване на ОНС „Доктор“ в област 1. Педагогически науки.

Заклучение

Дисертационният труд на тема „Взаимовръзка между нарушенията на устния и на писмения език при билингвални ученици“ представя актуално и значимо научно изследване. Докторантката демонстрира задълбочени познания и необходимите научно-изследователски умения. Налице са необходимите публикации. Дисертационният труд и предоставените документи отговарят на основните технически и нормативни изисквания за придобиване на ОНС „Доктор“ съобразно ЗРАСРБ, Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и на ВПРАС на СУ „Св. Климент Охридски“. Препоръчвам на уважаемото Специализирано научно жури да присъди научната и образователна степен „Доктор“ на Гергана Пламенова Илиева-Златарева в професионално направление 1.2. Педагогика (логопедия).

24.04.2024 г.

Изготвил становището:
/доц. д-р М. Симонска-Цацова/